

*Małgorzata Idasiak<sup>1</sup>*

### **GENEZA KONCEPCJI SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI BIZNESU WEDŁUG WYBRANYCH DOKTRYN RELIGIJNYCH**

**Streszczenie:** Wielkie religie monoteistyczne od zarania dziejów kształtowały moralne postawy człowieczeństwa. Oprócz etycznych kwestii wpływały także na postrzeganie etosu pracy, gospodarowania czy poszanowania środowiska naturalnego. Wypracowane wzorce postępowania, za sprawą rozprzestrzeniania się tradycji i wierzeń docierały także do jednostek niewierzących, skupiając ich uwagę na ważnych problemach natury moralnej. Stąd podjęta w artykule teza, iż działalności gospodarcza może ulec etycznym uwarunkowaniom wynikającym z nauk wybranych doktryn religijnych i w dalszym ciągu wpływać na lepszą implementację postulowanej w XXI wieku koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu.

**Słowa kluczowe:** etyka, moralność, religia, społeczna odpowiedzialność biznesu, zarządzanie.

#### **10.1. Wprowadzenie**

Problemy etyczne, także w kontekście gospodarowania były tematem rozważań wszystkich doktryn religijnych. Nasilający się brak poszanowania norm zapoczątkowany przez rewolucję technologiczną, a następnie zjawisko globalizacji doprowadziło do rozwoju koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu.

Ze względu na fakt, iż genezę omawianej koncepcji datuje się zwykle na wiek XX, istnieje konieczność podejmowania owej problematyki w kontekście historii. Bogaty zasób wiedzy literaturowej, nie przekłada się jasno na faktyczną prezentację szeroko rozumianego kształtowania się myśli etycznej w kontekście zarządzania. W konsekwencji niniejszy artykuł stanowi omówienie genezy Koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu z uwzględnieniem myśli filozoficznej oraz wybranych doktryn religijnych, które miały wpływ na obecne postrzeganie odpowiedzialności wśród podmiotów uwzględniających w swojej strategii kontekst etyczny.

Publikacja powstała w związku z wykorzystaniem analizy danych zastanych, w tym szerokiego studium pozycji literatury.

W wyniku przeprowadzonych badań wytypowano ważne dzieła i dokonania mające wpływ na późniejsze kształtowanie się etycznego zarządzania

---

<sup>1</sup> *Politechnika Częstochowska, Wydział Zarządzania*

podmiotem gospodarczym. Wykazana różnorodność sposobu podejścia do moralności gospodarowania stanowi przekrój w większości jednorodnych podejść często odmiennych ujęć filozoficznych. Publikacja może poszerzyć aspekt postrzegania genezy Koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu oraz pojęcia etyki o obszary dotąd tak szczegółowo nie rozpatrywane.

## **10.2. Aspekt Koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu w kontekście doktryn Judaizmu**

Koncepcja Społecznej odpowiedzialności Biznesu (*Corporate Social Responsibility* – CSR), to koncepcja mająca na celu uwzględnienie w strategii przedsiębiorstwa interesów społecznych, ochrony środowiska naturalnego, a także tworzenia odpowiedzialnych relacji z szeroko rozumianymi interesariuszami<sup>2</sup>.

Podejście to wskazuje, iż przedsiębiorcę podejmującego działalność gospodarczą, nie powinna cechować jedynie skłonność do ponoszenia ryzyka, czy osiągania zysku, ale przede wszystkim odpowiedzialność związana z etycznym kontekstem zarządzania, respektowanie uwarunkowań prawnych oraz postulatów szeroko rozumianych Interesariuszy, w tym także niemego kooperanta - środowisko naturalne<sup>3</sup>.

Podmiot gospodarczy w ramach obrania i implementacji do swojej strategii koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu może zdecydować się na różne obszary inicjatyw (*Tabela 10.1.*). Przede wszystkim oprócz sfery środowiska naturalnego, (którego znaczenie podkreślały organy ONZ w początkowym stadium rozmowy odnośnie odpowiedzialnego gospodarowania), może skupić się na uwzględnieniu w systemie zarządzania potrzeb lokalnej społeczności, kooperantów, działalności charytatywnej czy tworzeniu bezpiecznego, przyjaznego środowiska pracy<sup>4</sup>.

Jedną z najstarszych, monoteistycznych religii - Judaizm, opiera się na założeniu, iż istnieje jeden Bóg - Stwórca, który oczekuje od ludzi moralnego postępowania. Z racji zawartego boskiego przymierza z ludem Izraela, naród ten jest traktowany, jako wybrany na świadka. Judaizm ukształtował się w II tysiącleciu p.n.e. i stanowi religię narodową Żydów. Podstawą prawa Żydowskiego jest Pięcioksiąg Mojżeszowy - Tora oraz Talmud, czyli jej komentarz<sup>5</sup>.

---

<sup>2</sup> M. Daszkiewicz, *Budowanie relacji z otoczeniem – biznes wobec społecznej odpowiedzialności*, [w:] *Wybrane aspekty zarządzania*, (red. nauk. M. Przybyła). Wydawnictwo Indigo Zahir Media, Wrocław 2009, s. 205-222.

<sup>3</sup> Ł. Makuch, *Normy i standardy społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR). Przewodnik po kluczowych standardach społecznej odpowiedzialności biznesu oraz relacjach i współzależnościach pomiędzy nimi zachodzących*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2011, s. 24.

<sup>4</sup> D. Wielgórka, *Environmental Management in the Aspect of Sustainable Development in Micro-, Small-, and Medium-Sized Enterprises*, w: *Desalination and Water Treatment*, 2016 Vol.57, s. 982.

<sup>5</sup> H. Cyrzan, *Życie ludzkie, jako wartość w świętych księgach i tradycji judaizmu, chrześcijaństwa i islamu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2004, s. 171.

Już w jednych z pierwszych wersach Księgi Koheleta, Bóg narodu wybranego - Jahwe, wskazuje na kwestie dóbr ziemskich, jako darów Bożych oraz podkreśla wartość pracy, słowami "Nic lepszego dla człowieka, niż żeby jadł i pił, i duszy swej pozwalał zażywać szczęścia przy swojej pracy"<sup>6</sup>. Człowiek ma pracować przez sześć dni, natomiast w szabat odpoczywać. Pracowitość była traktowana, jako cnota wyższa niż pobożność ("Studiowanie Tory niepołączone z pracą musi okazać się bezcelowe i przywołuje grzech")<sup>7</sup>.

Zdobyty majątek i bogactwo było wynikiem pracowitości, ale i woli Boga ("Zobaczyłem, też, że z ręki Boga to pochodzi")<sup>8</sup>. Ludzie zamożni byli doceniani, jako wyjątkowo pobożni przez to objęci boską opieką, ale tylko wtedy, jeżeli nie było żadnych wątpliwości, co do uczciwej drogi zdobycia majątku. Kwestia ubóstwa była traktowana niczym kara boska (*Tabela 10.1.*) za niechęć wobec podjęcia pracy<sup>9</sup>.

Dalsze przemiany (powstanie monarchii) doprowadziły do znacznego rozwarstwiania się społeczeństwa i częstego bogacenia się jednostek kosztem biedniejszych grup społecznych, w związku z tym Pięcioksiąg podejmuje tematykę niespłacania należności, przekupności sędziów, fałszowaniu miar i wag, zawyżaniu ceny, sprzedaży wybrakowanego towaru, (*Tabela 10.1.*). Etyczny kodeks gospodarowania według głównych ksiąg Judaizmu pokrótce przedstawił Ks. Dr Krzysztof Kietliński<sup>10</sup>:

1. Kto uczciwie i w dobrej wierze wykonuje swoją pracę, zdobywa przychyłność ludzi.
2. Kto pożyczka na procent dopuszcza się obrazy Boskiej.
3. Kupiec nie może zarabiać więcej niż szóstą część ceny kupna.
4. Nie podejmuj targów, jeżeli nie masz pieniędzy.
5. Nie przyjmuj łapówek.
6. Nie wolno żąć skrajów pola.
7. Nie wolno zbierać opadłych winogron (Jest to traktowane jak okradanie biednych).
8. Nie wolno rabować. Kto obrabował jawnie – zwracał tyle, ile ukraść, kto ukraść skrycie – zwracał podwójnie, ponieważ ten, kto kradnie w ukryciu, bardziej boi się ludzi, niż widzącego wszystko Boga.

---

<sup>6</sup> *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, O. A. Jankowski (red.), Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2003, Koh 2,24.

<sup>7</sup> R. Pies, *Becoming a Mensch, Timeless Talmudic Ethics for Everyone*, Hamilton Books, The Rowman&Littlefield Publishing Group 2011, s. 24.

<sup>8</sup> *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, O. A. Jankowski (red.), Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2003, Koh 2,24.

<sup>9</sup> H. Cyrzan, *Życie ludzkie, jako wartość w świętych księgach i tradycji judaizmu, chrześcijaństwa i islamu*, op. cit., s. 171.

<sup>10</sup> K. Kietliński, *Religijne determinanty działalności gospodarczej w perspektywie czterech wielkich religii: judaizmu, buddyzmu, chrześcijaństwa i islamu*, [w:] *Nierówności Społeczna, a Wzrost Gospodarczy* 2006 (8), s. 26.

9. Nie wolno oszukiwać w transakcjach handlowych - nie wolno oszukać klienta, który jest nieświadomy, co do prawdziwej wartości towaru.
10. Nie wolno oszukiwać na wadze.
11. Nie wolno oszukiwać w procentach, ani nie wolno pożyczać na procent innemu Żydowi.
12. Gdy po roku Szabatowym nadchodził rok Jubileuszowy, ziemia odpoczywała przez dwa lata. W roku Szabatowym następowało zwolnienie z długów, w roku Jubileuszowym – uwolnienie niewolników.

**Tabela 10.1. Koncepcja Społecznej Odpowiedzialności Biznesu w kontekście Judaizmu**

	<b>CSR</b>	<b>Judaizm</b>
<b>Nadrzędne wartości</b>	Odpowiedzialność Bezpieczeństwo Zrównoważony Rozwój Przeciwdziałanie Marnotrawstwu Przejrzystość działań biznesowych	Solidarność Miłosierdzie Uczciwość Sprawiedliwość
<b>Praca</b>	Praca jest wartością samą w sobie, natomiast nie powinna być nastawiona jedynie na powiększaniu swojego zysku kosztem innych	Pracowitość gwarancją sukcesu; Praca jako budowanie Królestwa Bożego; Sukces to oznaka błogosławieństwa Bożego
<b>Bezrobocie</b>	X	Grzech
<b>Odpuście od pracy</b>	X	Szabas - (sobota) znaczenie religijne
<b>Zysk</b>	Zysk powinien być kreowany w poszanowaniu zasobów naturalnych, potrzeb społeczeństwa i interesariuszy	Jest oznaką błogosławieństwa Bożego
<b>Przedsiębiorczość i inwestycje</b>	Etyczny Przedsiębiorca	Człowiek powinien być przedsiębiorczy (Bardziej błogosławiony, niż pobożny) Pożyczanie na procent współwiernym zakazane, możliwe w stosunku wyznawców obcej wiary

<b>Środowisko naturalne</b>	Ograniczenie wytwarzanych odpadów i zanieczyszczeń; Efektywne wykorzystywanie zasobów; Wytwarzanie produktów i procesów produkcji przyjaznych środowisku	Natura postrzegana jest jako jednostka żyjąca, czująca i myśląca; Zasady ograniczające cierpienie zwierząt; Zasada nie niszczenia odnosząca się do poszanowania zasobów
<b>Interesariusze</b>	Poprawa lokalnej infrastruktury; Wolontariat pracowniczy; Dobre praktyki; Przeciwdziałanie korupcji; Terminowe regulowanie zaciągniętych zobowiązań, sprawiedliwa polityka cenowa i poszanowanie konkurencji.	Zakaz nieuczciwej konkurencji, nakaz spłacania długów w terminie, dotrzymanie umów w kontraktach; sprzedaż produktów o wysokiej jakości; zakaz fałszowania miar i wag, zakaz sprzedaży produktów szkodliwych; zakaz łapówek;
<b>Pracownicy</b>	Równe traktowanie; Szkolenia i rozwój zawodowy; BHP; Pomoc finansowa dla zatrudnionych i ich rodzin, w tym programy stypendialne	Zgodnie z prawem starotestamentowym pracodawca zobowiązany jest do wypłaty wynagrodzenia pracownikowi
<b>Filantropia</b>	Wsparcie materialne, merytoryczne i finansowe lokalnej społeczności i instytucji	Nakaz płacenia podatków na rzecz społeczeństwa i dzielenia się z biedniejszymi, ( <i>tzedakah</i> )

Źródło: Opracowanie własne na podstawie, K. Kietliński, *Religijne determinanty działalności gospodarczej w perspektywie czterech wielkich religii...*, op. cit., s. 54-56; M. Czerwonka, A. Staniszevska, *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, op. cit., s. 131-140; J. Brusilo, *Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, op. cit., s. 11-32; S. Brzeziński, *Zarządzanie przedsiębiorstwem społecznie odpowiedzialnym, a globalne procesy integracji. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 2016, s. 62-71; *Public relations wobec wyzwań współczesności*, G. Piechota (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 143-154.

Zgodnie z przedstawionym powyżej kodeksem, zasada sprawiedliwości społecznej i miłosierdzia nakazywała podział dóbr materialnych należących do bogatych na rzecz biedniejszej części społeczeństwa, nawet, jeśli ich ubóstwo wynikało z grzechu lenistwa. Jałmużna (*tzedakah*) ofiarowana przez ortodoksyjnych Żydów zwykle wynosiła 10% ich dochodu. Najwyższą formą wsparcia uboższych było dofinansowanie w celu usamodzielnienia człowieka<sup>11</sup>. Surowo zabronione było marnotrawstwo (zasada *baal tashchitt* - nie niszczyć) oraz osiągnięcie zysku kosztem środowiska naturalnego czy szeroko rozumianych szkód społecznych<sup>12</sup>.

Nauki judaistyczne pozwalają sformułować uniwersalną zasadę, iż przyroda ma być podporządkowana człowiekowi ("czyżcie sobie ziemię poddać"), jednakże działanie człowieka wobec natury ma służyć dobru człowieka, zgodnie z wolą Bożą i wspierać budowanie jedności świata stworzonego<sup>13</sup>.

Z podstawowych założeń doktryn Judaizmu wywodzi się Chrześcijaństwo oraz Islam.

### **10.3. Aspekt kluczowych postulatów Koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu w kontekście doktryn chrześcijańskich**

Chrześcijaństwo narodziło się w I wieku n.e. w Palestynie i dzieli się na odłamy katolików, protestantów i prawosławie. Swoje doktryny opiera na naukach Jezusa Chrystusa przekazanych za sprawą ewangelii kanonicznych oraz treści ksiąg składających się na Biblię. Doktryna Chrześcijańska postrzega w nieco inny sposób (niż Judaizm) kwestię Boga, sposób zbawienia oraz interpretacja prawa i przymierza zawieranego przez Mojżesza, czego następstwem jest spór o mesjaństwo Jezusa z Nazaretu<sup>14</sup>.

Współczesne katolickie nauki podkreślają godność i prawa należne ludziom pracującym, którzy są stworzeni na podobieństwo Boga. W początkowym etapie kształtowania omawianej religii praca była postrzegana jako kara za grzechy, ("Przeklęta niech będzie ziemia z twego powodu; w trudzie będziesz zdobywał od niej pożywienie dla siebie po wszystkie dni twego życia")<sup>15</sup>.

Katolicka Nauka Społeczna, za sprawą papieża Leona XIII (encyklika *Rerum Novarum*), Piusa XI (encyklika *Quadragesimo Anno*) oraz Jana XXIII (encyklika *Mater et Magistra*) Pawła VI (encyklika *Populorum Progressio*) czy Benedykta XVI (encyklika *Caritas*

<sup>11</sup>A.C. Logue, *Socially Responsible Investing for Dummies*, Wiley Publishing, Indiana 2009, s. 175.

<sup>12</sup>M. Klöcker, U. Tworuschka, M. Tworuschka, *Etyka wielkich religii*, Wydawnictwo Vverbinum, Warszawa 2016, s. 121.

<sup>13</sup>J. Brusilo, *Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, Zeszyty Naukowe Postępów Nauk Rolniczych, Warszawa 2006, s. 22.

<sup>14</sup>J. Pilikowski, *Podróż w świat filozofii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 115.

<sup>15</sup>*Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, op. cit., Ks. Rodz 3, 17-19.

*in veritate*) poświęciła wiele miejsca tematyce moralności w życiu gospodarczym<sup>16</sup>.

Największym popularyzatorem porządku społeczno-gospodarczego w myśl prawom boskim był jednak Jan Paweł II, który zarówno w encyklice *Redemptoris Hominis*, *Sollicitudo rei Socialis*, *Laborem Exercens* i *Centesimus Annus* podejmował tematykę spraw ekonomicznych. Według papieża Polaka mechanizmy rządzące rynkiem służą lepszej alokacji zasobów, ułatwiają sprawiedliwą wymianę produktów, oraz umacniają wolną wolę ludzką w procesie wymiany<sup>17</sup>. Wytworzona w procesie przemian postawa przedsiębiorczości jest według niego cechą pożądaną w budowaniu nowego porządku świata<sup>18</sup>, gdyż człowiek jest powołany do pracy, która nie ma prowadzić do wypracowania zysku, ale ma kształtować charakter i rozwijać społeczeństwo<sup>19</sup>. Następca Jana Pawła II - Benedykt VI podkreślał, iż ekonomia potrzebuje etyki do poprawnego funkcjonowania, jako obszar działalności ludzkiej<sup>20</sup>.

Na szczególną uwagę zasługuje obszar poszanowania natury widoczny we wszelkich katolickich pismach (*Tabela 10.2.*). Najwyższa forma ofiary - Eucharystia składa się z mąki zbóż oraz sfermentowanej moszczy winnej latorośli. Motywy roślinne spotykane są we wszystkich kościołach katolickich na całym świecie, zgodnie z głoszonymi prawdami przez Jezusa Chrystusa, który w pięknie natury dostrzegał prawa boskie<sup>21</sup>.

W średniowieczu na bazie nauk katolickich powstała doktryna teologiczno-przyrodnicza - egzemplaryzm<sup>22</sup>, upatrująca kwestie poszukiwania Boga we wszystkich stworzeniach, które są Jego symbolem, swoistym podobieństwem<sup>23</sup>. Przedmiotami wywyższonymi była nie tylko żywa natura, ale także metale szlachetne, czy drewno traktowane, jako najwyższą formę surowca (*materia prima*), z której to tworzono posągi i dekoracje sakralne, na pamiątkę pochodzenia Jezusa Chrystusa (syn cieśli) oraz jego męczeńskiej śmierci (śmierć na krzyżu)<sup>24</sup>.

---

<sup>16</sup> D. Hollenbach D, *The Pope and Capitalism*, [w:] *The Catholic Church, Morality and Politics*, Curran C. E., Griffin L. (red.), 2001(12), s. 284-287.

<sup>17</sup> Jan Paweł II, *Centesimus annus*, nr 40, [w:] *Encykliki Ojca Świętego*, Wydawnictwo M., Kraków 2006.

<sup>18</sup> K. Kietliński, *Zagadnienie przedsiębiorczości w encyklice Centesimus annus Jana Pawła II*, [w:] *Zarządzanie i Edukacja*, 2003 (5), s. 104.

<sup>19</sup> Jan Paweł II, *Laborem exercens*, nr 6, [w:] *Encykliki Ojca Świętego*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.

<sup>20</sup> Benedykt XVI, *Encyklika Caritas in Veritate*, Wydawnictwo M, Kraków 2009, pkt. 45.

<sup>21</sup> *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, op. cit., Mt 6, 27-29; Mt 13, 31-32; Mt 12, 20; Łk 21, 31-32.

<sup>22</sup> W. Tatarkiewicz, *Historia Filozofii* t.1 wyd. 21., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 228.

<sup>23</sup> J. Brusilo, *Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, op. cit., s. 25.

<sup>24</sup> M. Pastoreau, *Średniowieczna gra symboli*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2006, s. 93-95.



Kwestię powagi poszanowania zasobów naturalnych w katolicyzmie potwierdzają nauki licznych świętych, m.in.: św. Franciszek z Asyżu, św. Tomasz z Akwinu, św. Augustyn czy św. Teresa Benedykta od Krzyża<sup>25</sup>.

Przykładem współczesnych podmiotów kierujących się w sposób szczególnie doktryną kościoła katolickiego jest fundusz inwestycyjny Ave Maria Catholic Values Fund czy stworzenie amerykańskiego indeksu giełdowego MSCI USA Catholic Value Index, który w późniejszym czasie został przeobrażony w MSCI KLD 400 Social Index. Spółki należące do wspomnianego indeksu są oceniane przez członków Konferencji Biskupów Amerykańskich zgodnie z poniższymi kryteriami<sup>26</sup>:

1. Ochrona życia ludzkiego. Brak tolerancji dla spółek wspierających bezpośrednio lub pośrednio aborcję czy klonowanie człowieka, (w tym podmioty wytwarzające środki antykoncepcyjne).
2. Poszanowanie godności ludzkiej (m.in.: poszanowanie praw kobiet oraz mniejszości, dostęp do opieki medycznej, nieakceptowanie dyskryminacji płci oraz produkcji czy dystrybucji pornografii).
3. Redukcja w obszarze produkcji zbrojeniowej, (Spółki, których dochody z produkcji zbrojeniowej przekraczają więcej niż 5% przychodów ogółem, nie mogą należeć do indeksu).
4. Poszanowanie sprawiedliwości ekonomicznej, (Spółki, które szanują prawa pracownicze, oferują odpowiednie warunki pracy są wyróżniane, nie inwestuje się w spółki związane, z tzw. *sweatshops*, zakładami produkcyjnymi wyzyskującymi pracowników, niespełniającymi warunków BHP).
5. Ochrona środowiska naturalnego, (Spółki należące do indeksu posiadają programy ochrony środowiska naturalnego).
6. Wspieranie odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw, (Wyróżniane są spółki, które działają w myśl koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu).

---

<sup>25</sup> J. Łukomski, *Próba zbudowania chrześcijańskiej etyki środowiska naturalnego*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2000, s. 123.

<sup>26</sup> M. Czerwonka, A. Staniszevska, *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, [w:] *Nauki o Finansach*, 1(14), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2013, s. 136-137.

**Tabela 10.2. Koncepcja Społecznej Odpowiedzialności Biznesu w kontekście Chrześcijaństwa**

	<b>CSR</b>	<b>Chrześcijaństwo</b>
<b>Nadrzędne wartości</b>	Odpowiedzialność Bezpieczeństwo Zrównoważony Rozwój Przeciwdziałanie Marnotrawstwu Przejrzystość działań biznesowych	Dobro wspólne Miłość bliźniego Miłosierdzie Solidarność
<b>Praca</b>	Praca jest wartością samą w sobie, natomiast nie powinna być nastawiona jedynie na powiększaniu swojego zysku kosztem innych	Kontynuacja dzieła stworzenia; Praca jako świecka służba Bogu, stanowi drogę rozwoju ludzkości
<b>Bezrobocie</b>	X	Grzech
<b>Odpoczynek od pracy</b>	X	Niedziela - Dzień Zmartwychwstania Chrystusa - znaczenie religijne
<b>Zysk</b>	Zysk powinien być kreowany w poszanowaniu zasobów naturalnych, potrzeb społeczeństwa i interesariuszy	Ostrzeżenie przed chciwością
<b>Przedsiębiorczość i inwestycje</b>	Etyczny Przedsiębiorca	Przedsiębiorstwo powinno umiejętnie gospodarować swoimi zasobami w celu osiągnięcia zysku, ale przy poszanowaniu zasad moralnych. Zakaz pobierania procentu
<b>Środowisko naturalne</b>	Ograniczenie wytwarzanych odpadów i zanieczyszczeń; Efektywne wykorzystywanie	Afirmowanie świata roślin - odgrywały ważną rolę w Biblii; można odnaleźć je w dekoracjach sakralnych; Podkreślenie

	zasobów; Wytwarzanie produktów i procesów produkcji przyjaznych środowisku	znaczenia ekonomicznego, kultu, społecznego, medycznego
<b>Interesariusze</b>	Poprawa lokalnej infrastruktury; Wolontariat pracowniczy; Dobre praktyki; Przeciwdziałanie korupcji; Terminowe regulowanie zaciągniętych zobowiązań, sprawiedliwa polityka cenowa i poszanowanie konkurencji.	Podkreślenie godności człowieka, kontrahenta; Solidarność społeczna;
<b>Pracownicy</b>	Równe traktowanie; Szkolenia i rozwój zawodowy; BHP; Pomoc finansowa dla zatrudnionych i ich rodzin, w tym programy stypendialne	Pracodawca powinien wynagradzać swego pracownika w sposób godziwy, tj. taki aby mógł utrzymać rodzinę
<b>Filantropia</b>	Wsparcie materialne, merytoryczne i finansowe lokalnej społeczności i instytucji	Nakaz dzielenia się z biedniejszymi ( <i>caritas</i> )

Źródło: Opracowanie własne na podstawie, K. Kietliński, *Religijne determinanty działalności gospodarczej w perspektywie czterech wielkich religii...*, op. cit., s. 54-56; M. Czerwonka, A. Staniszevska, *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, op. cit., s. 131-140; J. Brusilo, *Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, op. cit., s. 11-32; S. Brzeziński, *Zarządzanie przedsiębiorstwem społecznie odpowiedzialnym, a globalne procesy integracji. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 2016, s. 62-71; *Public relations wobec wyzwań współczesności*, G. Piechota (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 143-154.

Protestantyzm to drugi najliczniejszy po katolicyzmie odłam chrześcijaństwa. Powstał wskutek rozłamu wewnątrz Kościoła rzymskokatolickiego za sprawą Marcina Lutra w XVI wieku. Wspomniany reformator religijny podkreślał znaczenie pracy będącej swoistym świadectwem miłości i oddaniu bliźniemu, prowadząc pracę do rangi świeckiej służby samemu Bogu. Praca ta powinna

cechować się moralnym aspektem, stąd właśnie w naukach Lutra teoretycy dopatrują się genezy etyki zawodowej<sup>27</sup>.

Odlam protestantyzmu odznaczał się także szczególnym postrzeganiem praw gospodarczych za sprawą nauk Jana Kalwina, który twierdził, iż sukces w działalności gospodarczej jest znakiem przyszłego zbawienia, natomiast osiągnięte straty są zapowiedzią przyszłego potępienia. Według niego przedsiębiorcy powinna cechować pracowitość, zaradność, rzetelność, zaangażowanie w pracę oraz oszczędność. Zgodnie z twierdzeniem Max'a Weber'a Jan Kalwin był prekursorem nowoczesnego kapitalizmu<sup>28</sup> - najbardziej bogobojne i etyczne jednostki tworzyły duch przedsiębiorczy, a co za tym idzie odnosili sukcesy za sprawą boskiej opatrności<sup>29</sup>.

Przykładem podmiotów działających na rynku w myśl doktryny protestanckiej są Oikocredit Investment oraz ASN Bank, grupa Thrivent Financial for Luterans, a także (zgodnie z słowami sekretarza generalnego synodu Kościoła protestanckiego w Holandii dra Arjana Plaisiera) każde przedsiębiorstwo szanujące zasady koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu<sup>30</sup>.

Prawosławie drogę do zbawienia postrzegało odmiennie niż wcześniej przedstawione odłamy. To nie sukces i dobra doczesne dawane z rąk Bożych były znakiem odkupienia. Osiągane zyski mogły stać się przyczyną chciwości i szerzenia zła, stąd ludzie ubodzy i biedni byli bliżsi Bogu, niż przedsiębiorcy<sup>31</sup>.

#### **10.4. Koncepcja Społecznej Odpowiedzialności Biznesu w kontekście nauk Islamu**

Islam to druga na świecie religia (za chrześcijaństwem) pod względem liczby wyznawców. Początki omawianego wyznania wywodzą się z Arabii i nauk proroka Mahometa żyjącego na przełomie VI/VII w<sup>32</sup>.

Podstawę Islamu tworzy prawo *szariatu* wynikające ze świętej księgi - Koranu. Zgodnie z tymi prawami wyznawcy islamu muszą żyć według pięciu zasad - obowiązków muzułmanina<sup>33</sup>:

- wyznanie wiary w jedyne Boga (*szahada*);
- pięciokrotna modlitwa w ciągu doby (*salat*);
- post w miesiącu ramadan (*saum*);
- jałmużna na rzecz ubogich (*zikaat*);
- pielgrzymka do Mekki przynajmniej raz w życiu (*hadżdż*).

<sup>27</sup> M. Czerwonka, A. Staniszevska, *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, op. cit., s. 137.

<sup>28</sup> M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 450.

<sup>29</sup> J.P. Wogoman, *Christian Ethics A Historical Introduction*, Westminster John Knox Press 2009, s. 124.

<sup>30</sup> M. Czerwonka, A. Staniszevska, *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, op. cit., s. 137-138.

<sup>31</sup> *Bóg Żywy. Katechizm Kościoła Prawosławnego*, (2001), tłum. H. Paprocki, Warszawa 2001, s. 153.

<sup>32</sup> M. Gordon, *Islam*, The Rosen Publishing Group, New York 2010, s. 11-12.

<sup>33</sup> *Obliczam współczesnego islamu*, E. Machut-Mendecka (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Psychologii Społecznej, Warszawa 2007, s. 49-50.

Religia ta u swoich podstaw nawiązuje do tradycji chrześcijańskiej i judaizmu za sprawą uznawania kultu rodu Abrahama, którego słać miał prorok Mahomet. Według praw zapisanych w Koranie, szanujący się muzułmanin powinien dzielić się swoim bogactwem, które pochodzi od Boga. Zgodnie tą sentencją powstał obowiązek przekazywania części swojego majątku na gminę muzułmańską, a także dobroczynność (*zakata*) na rzecz biednych, zniewolonych czy osieroconych<sup>34</sup>.

---

<sup>34</sup> A. Nanji, *Etyka islamska*, [w:] *Przewodnik po etyce*, P. Singer (red.), Warszawa 2002, s. 143.

**Tabela 10.3. Koncepcja Społecznej Odpowiedzialności Biznesu w kontekście Islamu**

	<b>CSR</b>	<b>Islam</b>
<b>Nadrzędne wartości</b>	Odpowiedzialność Bezpieczeństwo Zrównoważony Rozwój Przeciwdziałania -nie Marnotrawstwu Przejrzystość działań biznesowych	Uczciwość Braterstwo Sprawiedliwość
<b>Praca</b>	Praca jest wartością samą w sobie, natomiast nie powinna być nastawiona jedynie na powiększaniu swojego zysku kosztem innych	Każde działanie nie zakazane przez <i>szariat</i> jest służbą Allahowi; Praca nie jest karą za grzechy; należy zachować równowagę między pracą, a odpoczynkiem
<b>Bezrobocie</b>	X	Grzech
<b>Odpoczynek od pracy</b>	X	Przerywanie pracy na czas modlitwy
<b>Zysk</b>	Zysk powinien być kreowany w poszanowaniu zasobów naturalnych, potrzeb społeczeństwa i interesariuszy	Akceptowalny
<b>Przedsiębiorczość i inwestycje</b>	Etyczny Przedsiębiorca	Zakaz pobierania procentu
<b>Środowisko naturalne</b>	Ograniczenie wytwarzanych odpadów i zanieczyszczeń; Efektywne wykorzystywanie zasobów; Wytwarzanie produktów i procesów produkcji przyjaznych środowisku	Zakaz marnotrawienia; Świat Flory dowodem na istnienie Boga; Podkreślenie znaczenia przyrody w ramach nie tylko ekonomii ale i estetyki
<b>Interesariusze</b>	Poprawa lokalnej infrastruktury; Wolontariat	Niedopuszczalne osiągnięcie zysków płynących z krzywdzenia innych

	pracowniczy; Dobre praktyki; Przeciwdziałanie korupcji; Terminowe regulowanie zaciągniętych zobowiązań, sprawiedliwa polityka cenowa i poszanowanie konkurencji.	(haram); Prowadzenie działalności gospodarczej ma służyć rozwojowi jednostki i społeczeństwa
<b>Pracownicy</b>	Równe traktowanie; Szkolenia i rozwój zawodowy; BHP; Pomoc finansowa dla zatrudnionych i ich rodzin, w tym programy stypendialne	Zabrania się wycisku pracowników. Nakazuje godne wynagrodzenia. Gwarantuje zabezpieczenie socjalne pracowników
<b>Filantropia</b>	Wsparcie materialne, merytoryczne i finansowe lokalnej społeczności i instytucji	Dawanie jałmużny ( <i>Zikat</i> ) ma na celu przywrócenie równowagi społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie, K. Kietliński, *Religijne determinanty działalności gospodarczej w perspektywie czterech wielkich religii...*, op. cit., s. 54-56; M. Czerwonka, A. Staniszevska, *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, op. cit., s. 131-140; J. Brusilo, *Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, op. cit., s. 11-32; S. Brzeziński, *Zarządzanie przedsiębiorstwem społecznie odpowiedzialnym, a globalne procesy integracji. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 2016, s. 62-71; *Public relations wobec wyzwań współczesności*, G. Piechota (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 143-154.

Podobnie jak w przedstawionych powyżej religiach, praca jest wartością samą w sobie, podejmowaną na chwałę Boga (*Tabela 10.3.*). Należy jednak zachować odpowiednią proporcję między czasem przeznaczonym na pracę i odpoczynek. Koran pokrótce określa obszary gospodarowania uznane, jako dozwolone oraz niegodne muzułmanina. Zabroniony jest przede wszystkim hazard oraz bogacenie się kosztem biedniejszych jednostek<sup>35</sup>.

<sup>35</sup> K. Kietliński, *Religijne determinanty działalności gospodarczej w perspektywie czterech wielkich religii...*, op. cit., s. 51.

Islam dokładnie precyzuje podział zysków w ramach zawieranych umów finansowych. Możliwe są dwa warianty<sup>36</sup>:

- Umowa spółki (*szirka*), gdzie poszczególni wspólnicy wnoszą wkład własny i ustalają jak będzie kształtować się podział zysków i strat;
- Umowa agencyjna (*mudaraba*), wynikająca z połączenia dwóch podmiotów gospodarczych, z których jeden wnosi kapitał, a drugi zdolności wytwórcze w celu wspólnego osiągnięcia zysku.

Zasadniczo kwestię przedsiębiorczości w prawie muzułmańskim pokrywają się w większości z zasadami gospodarki wolnorynkowej, dopuszczalne jest prawo własności prywatnej, z wyłączeniem wybitnej dziedziny, która jest prawem wspólnoty oraz sytuacji, kiedy to dobro jest marnotrawione.

Do najważniejszych zasad rządzących światem finansów islamskich należą<sup>37</sup>:

- Zakaz stosowania procentu, nienależnej nadwyżki, (zakaz *riba*);
- Podział zysków i strat zgodnie ze stronami spółki, niedopuszczalne narażanie kogokolwiek na straty (Zakaz *gharar*);
- Zakaz osiągania zysku wynikającego z przypadku - gry losowe, hazardu, (zakaz *maysir*).

Przykładem instytucji finansowej stosującej się do etycznych zasad wynikających z Koranu jest grupa Funduszy Amana Funds, która unika inwestowania w branże związane z alkoholem, pornografią, hazardem, czy obligacje i papiery wartościowe o stałym dochodzie, gdyż jest to niezgodne z zakazem *riba*<sup>38</sup>.

Surowy klimat (obszary pustynne) w którym to kreowały się początki omawianej religii, mogły wpłynąć na niezwykłą dbałość muzułmanów o świat fauny i flory, (przepiękne ogrody w Bagdadzie, Kairze, Damaszku), który jest dowodem na istnienie jednego, wszechmogącego Boga - Allaha, (Popatrzcie na ich owoce, gdy one owocują i dojrzewają! Zaprawdę w tym są znaki dla ludzi, którzy wierzą")<sup>39</sup>.

Kwestię niedopuszczania spożycia alkoholu, rekompensowane są muzułmanom przyzwoleniem na palenie tytoniu oraz marihuany, będącą rośliną wywyższoną, jako środka wprowadzającego w stany religijne. Środowisko naturalne, a w szczególności świat roślin i zwierząt stoi, według praw zapisanych w Koranie, na równi ze światem człowieka, który musi nauczyć się odpowiedzialnie z nim obchodzić. Mimo tak silnej afirmacji prawo to nie wpłynęło na cały czas silnie utrzymującą się degradację środowiska w krajach typowo muzułmańskich

---

<sup>36</sup> Ibidem, s. 52.

<sup>37</sup> Karwowski J. (2012), *Zakazy i nakazy w finansach islamskich*, w: *Finanse w niestabilnym otoczeniu – dylematy i wyzwania. Rynki finansowe*, Harasim J., Cichy J. (red.), Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2012, s. 89-99.

<sup>38</sup> M. Czerwonka, A. Staniszevska, *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, op. cit., s. 141.

<sup>39</sup> J. Bielawski, *Thumaczenie znaczenia Świętego Koranu*, Wydawnictwo PIW, Warszawa 1986, rozdz. 6, werset 99.



(nadmierna eksploatacja lasów, stepów i zasobów wodnych, brak podejmowania tematyki ekologii)<sup>40</sup>.

### 10.5. Uwarunkowania Koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu kontekście Buddyzmu

Buddyzm to system filozoficzny, który powstał w Indiach na przełomie V/VI w. p. n. e za sprawą nauk Siddhārtha Gautamai. Filozofia buddyjska bazująca na naukach o przebudzeniu - oświeceniu, często postrzegana jest jako religia. W głównej mierze buddyści uważają, iż życie człowieka jest cierpieniem (*samsara*), wynikającym z nasilających się pragnień i potrzeb, które mogą być przezwyciężone dzięki przyjęciu właściwej drogi życiowej w myśl Czterech Szlachetnych Prawd, oraz Ośmiorakiej Ścieżce<sup>41</sup>.

Buddyzm afirmuje etos pracy jako drogi do osiągnięcia perfekcji i oświecenia, ("Pracujcie pilnie na swoje zbawienie"). Praca ma także istotną rolę w procesie rozwiązywania wielu problemów społecznych<sup>42</sup>. Bezrobocie postrzegane jest jako zło, gdyż nie prowadzi do pracy nad sobą, stąd niechęć buddystów do zastępowania pracy człowieka przez maszyny, ("Technika musi być podporządkowana człowiekowi, jest jego sługą, nie zaś panem, nie powinna nad nim dominować. W procesie produkcji prym powinien wieść człowiek, nie zaś technika")<sup>43</sup>. Zgodnie z nauką Buddy, człowiek powinien produkować jedynie te przedmioty, które są mu niezbędne do życia, z całkowitym wykluczeniem produktów zbrojeniowych, luksusowych czy nazywanych mianem używek (alkohol, papierosy narkotyki), które powodują nierówności społeczne i cierpienie<sup>44</sup>.

Gorliwy wyznawca omawianego systemu filozoficznego powinien przeznaczać 1/4 części swojego dochodu na konsumpcję, 1/4 na oszczędności, a 1/2 wykorzystywać na dalsze inwestycję. Zasada ta miała także zastosowanie w odniesieniu do gospodarki. Zaoszczędzony narodowy kapitał powinien być przeznaczony na rozwój (poprzez inwestycję), a także pomoc biedniejszym rejonom. Tak wysoki wskaźnik re-inwestycji powinien skutkować wysokim rozwojem gospodarki<sup>45</sup>.

<sup>40</sup> J. Brusilo, *Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, op. cit., s. 18-19.

<sup>41</sup> Jan Paweł II, *Buddyzm i hinduizm w nauczaniu Jana Pawła II (1978-1999)*, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie, Kraków 2000, s. 21.

<sup>42</sup> R. Panikkar, *Religie świata w dialogu*, tłum. Marzęcki J., Wydawnictwo PAX, Warszawa 1986, s. 116.

<sup>43</sup> S. Inoue, *Nowa ekonomia dla ratowania Ziemi – buddyjski punkt widzenia*, [w:] *Uważność na targowisku. Globalny rynek i masowa konsumpcja a świadome życie*, Wydawnictwo Santorski & Co, Warszawa 2004, s. 73-75.

<sup>44</sup> Nityabandhu, *Praktyka uważności*, <http://www.buddyzm.info.pl/praktyka-uwaznosci/>, (Stan na dzień: 06.12.2017).

<sup>45</sup> J. Falkowska, *Bankowość, a buddyzm*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2014, s. 9-10.

**Tabela 10.4. Koncepcja Społecznej Odpowiedzialności Biznesu w kontekście Buddyzmu**

	<b>CSR</b>	<b>Buddyzm</b>
<b>Nadrzędne wartości</b>	Odpowiedzialność Bezpieczeństwo Zrównoważony Rozwój Przeciwdziałania -nie Marnotrawstwu Przejrzystość działań biznesowych	Życzliwość Miłosierdzie Przyjaźń Uczciwość Służba społeczeństwu
<b>Praca</b>	Praca jest wartością samą w sobie, natomiast nie powinna być nastawiona jedynie na powiększaniu swojego zysku kosztem innych	Postrzegana jako droga do doskonałości -oświecenia; Służy osiągnięciu powszechnego dobra dla ogółu społeczeństwa
<b>Bezrobocie</b>	X	Pomaga uwolnić się od pragnień
<b>Odpuście od pracy</b>	X	Brak ustanowionego, czas wolny od pracy może prowadzić do zwiększenia pragnień, poszukiwania rozrywek
<b>Zysk</b>	Zysk powinien być kreowany w poszanowaniu zasobów naturalnych, potrzeb społeczeństwa i interesariuszy	Stanowi pragnienie, które powoduje cierpienie
<b>Przedsiębiorczość i inwestycje</b>	Etyczny Przedsiębiorca	Zakaz pobierania procentu
<b>Środowisko naturalne</b>	Ograniczenie wytwarzanych odpadów i zanieczyszczeń; Efektywne wykorzystywanie zasobów; Wytwarzanie produktów	Mecenas ekologii Zakaz marnotrawienia i zabijania jakiegokolwiek istoty żywej; rośliny postrzegane są jako nieożywione źródło energii

	i procesów produkcji przyjaznych środowisku	i uosobienia licznych tybetańskich bóstw
<b>Interesariusze</b>	Poprawa lokalnej infrastruktury; Wolontariat pracowniczy; Dobre praktyki; Przeciwdziałanie korupcji; Terminowe regulowanie zaciągniętych zobowiązań, sprawiedliwa polityka cenowa i poszanowanie konkurencji.	Zakaz handlowania produktami szkodliwymi, zbrojeniowymi, gdyż służą destrukcji społeczeństwa; Prowadzenie przedsiębiorstwa to służba dla ogółu społeczeństwa Silna odpowiedzialność - prawo karmy
<b>Pracownicy</b>	Równe traktowanie; Szkolenia i rozwój zawodowy; BHP; Pomoc finansowa dla zatrudnionych i ich rodzin, w tym programy stypendialne	Pracodawca pracuje ramie w ramie z pracownikami w duchu miłosierdzia, życzliwości i szacunku
<b>Filantropia</b>	Wsparcie materialne, merytoryczne i finansowe lokalnej społeczności i instytucji	Zysk wypracowany z działalności powinien być pożytkowany przez ogół, datki na rzecz ubogich zapisane w tradycji jako <i>Manusza-Jadžña</i>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie, K. Kietliński, *Religijne determinanty działalności gospodarczej w perspektywie czterech wielkich religii...*, op. cit., s. 54-56; M. Czerwonka, A. Staniszevska, *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, op. cit., s. 131-140; J. Brusilo, *Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, op. cit., s. 11-32; S. Brzeziński, *Zarządzanie przedsiębiorstwem społecznie odpowiedzialnym, a globalne procesy integracji. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 2016, s. 62-71; *Public relations wobec wyzwań współczesności*, G. Piechota (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 143-154.

Szczególną wartością wśród wyznawców buddyzmu jest zasada uczciwości oraz poszanowania zasobów naturalnych<sup>46</sup>. Wymiar gospodarczy nie jest nastawiony na

<sup>46</sup> M. Jordan, *Tajemnice kultur i religii Wschodu. Hinduizm, buddyzm, dżinizm, taoizm, konfucjanizm, shinto, zen*, tłum. Gołędowski R., Grupa Wydawnicza Bertelsmann, Warszawa 2000, s. 94.

zysk, ale rozwój duchowy i wsparcie dla społeczeństwa (*Tabela 4.*), stąd wskazanie na małe i średnie przedsiębiorstwa, jako jednostki wysoce efektywne (przy minimalnych nakładach finansowych i uproszczonej formie zarządzania), a przez to konkurencyjne oraz ściśle związane z lokalnym społeczeństwem<sup>47</sup>.

Zgodnie z naukami buddyzmu można wyróżnić kilka zasad odnoszących się do kwestii gospodarczych<sup>48</sup>:

- Człowiek podejmujący pracę powinien cechować się życzliwością zarówno skierowaną do współpracowników, wszelkich istot żywych, a także materii nieożywionej.
- Każdy rodzaj podejmowanego wysiłku powinien być postrzegany jako droga samodoskonalenia, a co za tym idzie zbawienia.
- Człowiek, jako istota rozumna powinien panować nad swoimi pragnieniami, a poprzez to korzystać z zasobów Ziemi w sposób odpowiedzialny i zrównoważony (w ramach równowagi pomiędzy produkcją, a konsumpcją).

Aspekt doskonalenia powinien przejawiać się także w kontekście poszukiwania lepszych i bezpieczniejszych rozwiązań gospodarowania w wymiarze globalnym, w tym w szczególności innowacji mających charakter ekologiczny. Przedsiębiorcę powinien wykazywać wysoki stopień miłosierdzia, szacunku oraz przyjaźni w stosunku do swoich pracowników.

Buddyjski wymiar ekonomii skupia swoją uwagę, także na kwestii współzależności istnienia (i potrzebie kolektywizmu przeciwstawiającego się propagowanemu na zachodzie indywidualizmowi jednostki), a co za tym idzie potrzebie działalności charytatywnej, (gospodarki szczodrości)<sup>49</sup>, która nie musi negatywnie wpływać na przedsiębiorstwo. Podkreśla się także zasadę nietrwałości - zmienności otoczenia, z której wynika niewielki stopień przywiązania jednostki do zysku, zgodnie z postawą nastawioną na dobro człowieka/społeczeństwa, w kontrze do dobra przedsiębiorstwa/korporacji<sup>50</sup>.

Wbrew powszechnemu pogładowi odnośnie ascezy buddyjskich mnichów, nauki Wielkiego Buddy nie pochwalają ubóstwa, jako drogi do oświecenia. Zysk jaki może generować jednostka w życiu gospodarczym to oznaka duchowego błogosławieństwa, które daje cztery rodzaje szczęścia<sup>51</sup>:

- bezpieczeństwo ekonomiczne (w myśl minimum socjalnego - wolności od głodu i choroby);

<sup>47</sup> J. Falkowska, *Bankowość, a buddyzm*, op. cit., s. 9-10.

<sup>48</sup> S. Hosaka, Y. Nagayasu, *Buddyzm a japońska etyka gospodarcza*, [w:] *Etyka w biznesie i zarządzaniu*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005, s. 103-104.

<sup>49</sup> L. Karczewski, *Etyka gospodarcza Orientu*, Wydawnictwo Politechniki Opolskiej, Opole 2009, s. 38-41.

<sup>50</sup> R. Kossakowski, *Budda w kulturze konsumpcji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 232.

<sup>51</sup> Kanzen Maślankowski, *Buddyzm*, <https://mahajana.net/mb3s/publikacje/buddyzm/buddyzm.html>, (Stan na dzień: 10.12.2017).

- możliwość zaspokojenia swoich potrzeb, a w szczególności potrzeb innych;
- spokój umysłu, za sprawą braku niepokoju związanego z zadłużeniem;
- życie bez poczucia winy.

Zysk i życie w bogactwie (w kontekście buddyzmu) nie jest jednak postrzegane jako cel spełnienia ludzkiej egzystencji. Nadrzędnym celem jest przeobrażenie sposobu codziennego życia w myśl otwartości na innych ludzi oraz wyzbyciu się chciwości.

Podjęcie finansowych decyzji powinno przebiegać w myśl:

- rozwagi;
- głębokiej świadomości;
- prostoty;
- hojności;
- opanowania;
- nie-szkodzenia.

Inwestowanie, mające na celu zwiększenie swojego majątku, jest zgodne z buddyjską doktryną, gdyż wyższy zysk może zostać spożytkowany na rzecz innych wyznawców (*Manusza-Jadźña* - czyli przekazywanie datków ubogim).

Podkreśla się jednak fakt konieczności wsparcia lokalnej społeczności i gospodarki, a co za tym idzie wybór mniejszych podmiotów finansowych związanych ściślej ze lokalnymi mieszkańcami, niż globalnych korporacji<sup>52</sup>. Ten sposób inwestycji popiera Ruch Samopomocy Sarvodaya Shramadana Sangmaya, największa organizacja pozarządowa działająca na Sri Lance. Zgodnie z naukami Buddy Ruch Sarvodaya tworzy małe, wiejskie banki (zarządzane przez lokalne komitety ludności) i mikropożyczki dostosowane do lokalnych potrzeb<sup>53</sup>.

## 10.6. Podsumowanie

Przedstawione w artykule postulaty zawarte w wybranych doktrynach religijnych miały znaczący wpływ na kształtowanie się etyki także gospodarczej, w dziejach ludzkości.

Przytoczone przykłady wskazują na szczególne postrzeganie środowiska naturalnego oraz drugiego człowieka. Zarówno Islam, Chrześcijaństwo jak i Judaizm określa szczegółowe normy, co do poszanowania bliźniego, pracy oraz uczciwej drogi inwestowania i bogacenia się. Nieco odmienne wartości w stosunku do kwestii bezrobocia, biedy i zysku ukazują wyznawcy filozofii buddyzmu.

<sup>52</sup> Badiner, *Uważność na targowisku: globalny rynek i masowa konsumpcja a świadome życie*, Wydawnictwo Jacek Santorski & Co, Warszawa 2004, s. 313.

<sup>53</sup> Sarvodaya Sahakari Bank Ltd, <http://www.sarvodayabank.com/pages/bank-history/>, (Stan na dzień: 10.12.2017).

Wskazane etyczne uwarunkowania działalności gospodarczej odnalezione w wybranych doktrynach religijnych oraz filozofii buddyjskiej w większości wpisują się w postulaty związane z koncepcją Społecznej Odpowiedzialności Biznesu. Obszar najczęściej podejmowany w przedstawionych źródłach religijnych to środowisko naturalny (postrzegane w CSR jako niemy interesariusz). Występowanie zasad moralnych w odniesieniu do środowiska, często na podstawie kultu i znaczenia religijnego świata roślin i zwierząt, wpisuje się w pierwotny obszar omawianej koncepcji, podejmowany głównie za sprawą Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Dostrzeżone kwestię porządku społecznego, w tym konieczności etosu pracy, jako drogi doskonalenia jednostki i przybliżania się do Boga, doprowadziły do kreowania dalszych religijnych zasad działalności gospodarczej. W przeważającej części omówionych wyznań, praca jest wartością samą w sobie, a zysk wynikający z jej podjęcia jest walorem, o ile pochodzi z uczciwego przedsięwzięcia.

Kwestie etyczne, zaznaczane w doktrynach religijnych, mogą wpływać nie tylko na postawy przedsiębiorców, (implementacja koncepcji Społecznej Odpowiedzialności Biznesu), ale przede wszystkim na inwestorów, którzy coraz częściej opierają swoje decyzje nie tylko na czynnikach rynkowych, ale i pozaekonomicznych, (czego dowodem jest powstawanie spółek inwestujących zgodnie z zasadami wyznawanej wiary, takimi jak Oikocredit Investment, ASN Bank, grupa Thrivent Financial for Lutherans (Chrześcijaństwo), Fundusz Amana Funds (Islam) czy Ruch Samopomocy Sarvodaya Shramadana Sangmaya (Buddyzm).

## **THE GENESIS OF THE CONCEPT OF SOCIAL BUSINESS RESPONSIBILITY ACCORDING TO SELECTED RELIGIOUS DOCTRINES**

**Abstract:** Great monotheistic religions have shaped the moral attitudes of humanity from the beginning of time. In addition to ethical issues, they also influenced the perception of the ethos of work, management or respect for the natural environment. The developed patterns of behavior, due to the spread of tradition and belief, also reached non-believers, focusing their attention on important moral problems.

Hence the thesis made in the article that economic activity may be subject to ethical determinants resulting from the teachings of selected religious doctrines and to continue to influence the better implementation of the concept of Corporate Social Responsibility postulated in the 21st century.

**Key words:** ethics, morality, religion, corporate social responsibility, management.

### **Literatura**

1. Badiner A., *Uważność na targowisku: globalny rynek i masowa konsumpcja a świadome życie*, Wydawnictwo Jacek Santorski & Co, Warszawa 2004.
2. Benedykt XVI, *Encyklika Caritas in Veritat*, Wydawnictwo M, Kraków 2009.
3. Bielawski J., *Tłumaczenie znaczenia Świętego Koranu*, Wydawnictwo PIW, Warszawa 1986.
4. *Bóg Żywy. Katechizm Kościoła Prawosławnego*, tłum. H. Paprocki, Warszawa 2001.
5. Brusilo J., *Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, Zeszyty Naukowe Postępów Nauk Rolniczych, Warszawa 2006.
6. Brzeziński S., *Zarządzanie przedsiębiorstwem społecznie odpowiedzialnym, a globalne procesy integracji. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 2016.
7. Cyrzan H., *Życie ludzkie jako wartość w świętych księgach i tradycji judaizmu, chrześcijaństwa i islamu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2004.
8. Czerwonka M., Staniszevska A., *Inwestowanie etyczne w religiach świata*, [w:] *Nauki o Finansach*, 1(14), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2013.
9. Daszkiewicz M., *Budowanie relacji z otoczeniem – biznes wobec społecznej odpowiedzialności*, [w:] *Wybrane aspekty zarządzania*, Przybyła M. (red.) Wydawnictwo Indygo Zahir Media, Wrocław 2009.
10. Falkowska J., *Bankowość, a buddyzm*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2014.
11. Gordon M., *Islam*, The Rosen Publishing Group, New York 2010.
12. Hollenbach D., *The Pope and Capitalism*, [w:] *The Catholic Church, Morality and Politics*, Curran C. E., Griffin L. (red.), 2011 (12).
13. Hosaka S., Nagayasu Y., *Buddyzm a japońska etyka gospodarcza*, [w:] *Etyka w biznesie i zarządzaniu*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.
14. Inoue S., *Nowa ekonomia dla ratowania Ziemi – buddyjski punkt widzenia*, [w:] *Uważność na targowisku. Globalny rynek i masowa konsumpcja a świadome życie*, Wydawnictwo Santorski & Co, Warszawa 2004.
15. Jan Paweł II, *Buddyzm i hinduizm w nauczaniu Jana Pawła II (1978-1999)*, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie, Kraków 2000.
16. Jan Paweł II, *Centesimus annus, nr 40*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego*, Wydawnictwo M., Kraków 2006.
17. Jan Paweł II, *Laborem exercens, nr 6*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego*, Wydawnictwo M., Kraków 2006.
18. Jordan M., *Tajemnice kultur i religii Wschodu. Hinduizm, buddyzm, dżinizm, taoizm, konfucjanizm, shinto, zen*, tłum. Gołędowski R., Grupa Wydawnicza Bertelsmann, Warszawa 2000.
19. Kanzen Maślankowski, *Buddyzm*, <https://mahajana.net/mb3s/publikacje/buddyzm/buddyzm.html>, (Stan na dzień: 10.12.2017).

20. Karczewski L., *Etyka gospodarcza Orientu*, Wydawnictwo Politechniki Opolskiej, Opole 2009.
21. Karwowski J., *Zakazy i nakazy w finansach islamskich*, w: *Finanse w niestabilnym otoczeniu – dylematy i wyzwania. Rynki finansowe*, Harasim J., Cichy J. (red.), Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2012.
22. Kietliński K., *Zagadnienie przedsiębiorczości w encyklice Centesimus annus Jana Pawła II*, [w:] *Zarządzanie i Edukacja*, 2003 (3).
23. Kietliński K., *Religijne determinanty działalności gospodarczej w perspektywie czterech wielkich religii: judaizmu, buddyzmu, chrześcijaństwa i islamu*, [w:] *Nierówności Społeczna, a Wzrost Gospodarczy* 2006 (8).
24. Kietliński K., Reyes V. M., Oleksyn T., *Etyka w biznesie i zarządzaniu*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.
25. Klöcker M., Tworuschka U., Tworuschka M., *Etyka wielkich religii*, Wydawnictwo Vverbinum, Warszawa 2016.
26. Kossakowski R., *Budda w kulturze konsumpcji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.
27. Logue A.C., *Socially Responsible Investing for Dummies*, Wiley Publishing, Indiana 2009.
28. Makuch Ł., *Normy i standardy społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR). Przewodnik po kluczowych standardach społecznej odpowiedzialności biznesu oraz relacjach i współzależnościach pomiędzy nimi zachodzących*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2011.
29. Nanji A., *Etyka islamska*, [w:] *Przewodnik po etyce*, P. Singer (red.), Warszawa 2002.
30. Nityabandhu, *Praktyka uważności*, <http://www.buddyzm.info.pl/praktyka-uważnosci/>, (Stan na dzień: 06.12.2017).
31. *Obliczam współczesnego islamu*, Machut-Mendecka E., Wydawnictwo Wyższej Szkoły Psychologii Społecznej, Warszawa 2007.
32. Panikkar R., *Religie świata w dialogu*, tłum. Marzęcki J., Wydawnictwo PAX, Warszawa 1986.
33. Pastoreau M., *Średniowieczna gra symboli*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2006.
34. Łukomski J., *Próba zbudowania chrześcijańskiej etyki środowiska naturalnego*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2000.
35. Pies R., *Becoming a Mensch, Timeless Talmudic Ethics for Everyone*, Hamilton Books, The Rowman&Littlefield Publishing Group 2011.
36. Pilikowski J., *Podróż w świat filozofii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008.
37. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, O. A. Jankowski (red.), Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2003.
38. *Public relations wobec wyzwań współczesności*, Piechota G. (red.), Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012.
39. *Sarvodaya Sahakari Bank Ltd*, <http://www.sarvodayabank.com/pages/bank-history/>, (Stan na dzień: 10.12.2017).



40. Tatariewicz W., *Historia Filozofii* t.1 wyd. 21., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.
41. Weber M., *Gospodarka i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
42. Wielgórka D., *Environmental Management in the Aspect of Sustainable Development in Micro-, Small-, and Medium-Sized Enterprises*, w: *Desalination and Water Treatment*, 2016 Vol.57.
43. Wogoman J.P., *Christian Ethics A Historical Introduction*, Westminster John Knox Press 2009.